

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS, -TERJESZTÉS

Adatok, információk rögzítése (írás, gépi adatbevitel stb.)

Lásd 161

Nyomtatott dokumentumtípusok

Lásd 212

Audiovizuális, elekt- ronikus, optikai információhordozók

99/209

FRAZIER, Ken: Liberating scholarship = Libr.J.
123.vol. 1998. 17.no. 40-41.p.

A tudományos kommunikáció felszabadítása: kísérlet a drága folyóiratok kiváltására

*Elektronikus publikáció; Érdekvédelem; Folyóirat-
árak; Kommunikáció; Publikálás -tudományos kiad-
ványoké*

A folyóiratárak közismert emelkedésének többek között úgy szabhatunk gátat, ha az információs piacon fokozottabb versenyhelyzetet teremtünk, jelen-

tősen csökkentjük a tudományos információ terjesztésének költségeit, megőrizzük az információ oktatási célú felhasználása során a kiadókkal szemben szerzett pozíciókat, és az új technológiákat a tudományos kutatás gyorsabbá és elérhetőbbé tételének szolgálatába állítjuk.

E fő célokat tűzte ki maga elé a Tudományos Publikálás és Felsőoktatási Források Koalíciója (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition, SPARC). A SPARC-ban az Amerikai Egyesült Államok 105 egyeteme és kutatóintézete vesz részt, amelyek olyan jelentős tömörülések tagjai, mint az Amerikai Egyetemek Egyesülete (Association of American Universities, AAU) és az Állami Egyetemek és Főiskolák Országos Egyesülete (National Association of State Universities and Land-Grant Colleges). A SPARC tagjai 5000 dolláros tagdíjat fizetnek és kötelezettséget vállaltak arra, hogy a SPARC által támogatott publikációkból évente 7500 USD értékben vásárolnak.

Az elektronikus publikálás útján csökkenthetők a költségek, de a kutatók ragaszkodnak a szakértői bírálathoz és ahhoz, hogy cikkeik referáló és indexelő szolgálatok útján elérhetőek legyenek. A SPARC ezért el kívánja érni, hogy tudományos társaságok és más nem-kereskedelmi kiadók új folyóiratokat dobjanak piacra, ehhez garantálni tudja az előfizetői kört, esetenként indulótőkét nyújt. Mivel szoros kapcsolatban áll a hozzá csatlakozott egyetemekkel, meg tudja szerezni azok kutatóinak támogatását és a tőlük származó publikálandó kéziratokat.

A SPARC első együttműködése az Amerikai Kémiai Társasággal (American Chemical Society,

ACS) jött létre. Az ACS három új folyóiratot fog indítani a következő három évben. Az első évi mintegy 2500 USD előfizetési áron gyors közleményeket fog tartalmazni a szerves kémia területéről, konkurenciát teremtve az Elsevier kiadó által megjelentetett Tetrahedron Letters folyóiratnak, amelynek éves előfizetése 8000 USD felett van.

(Koltay Tibor)

99/210

PRIOR, Albert: Intermediaries and electronic information - what role for the subscription agent? = INSPEL. 32.vol. 1998. 2.no. 79-82.p.

Közvetítők és elektronikus információk – az előfizetési ügynökségek szerepe

Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés

A folyóirat-előfizetési ügynökségek közbülső láncszemként szolgálnak a könyvtárak és a kiadók között. Alaptevékenységük a könyvtárak megrendeléseinek közvetítése, a fizetés teljesítése, a hiányzó számok reklamálása, a folyóiratok célba juttatása. Ezekon kívül azonban számos más, értéknövelő szolgáltatást építettek ki, kihasználva az online kapcsolatok lehetőségeit.

Az elektronikus folyóiratok elterjedése nagy kihívás az ügynökségek számára. Az Association of Research Libraries (Tudományos Könyvtárak Egyesülete) kiadványa, a Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists (Elektronikus folyóiratok, hírlevelek és tudományos levelezőcsoportok jegyzéke) a teljesség igényével regisztrálja az Interneten keresztül hozzáférhető időszaki kiadványokat. 1996-os hatodik kiadása több mint 3000 tudományos és szakmai levelezőlistát, 1688 elektronikus folyóiratot és hírlevelet regisztrált, ami az előző évhez képest 256%-os növekedést jelent a folyóiratok és 26%-ost a levelezőlisták terén. Az elektronikus forrásoknak kétségtelen

nek az előnyei, ugyanakkor viszont kezelésük számos problémát is felvet, mint például a kiadókkal kötendő felhasználói szerződéseket, a jelszó megszerzését, a többfelhasználós változatok kezelésének, regisztrációjának, a jogosultságok ellenőrzésének kérdését. A könyvtáraknak tehát egyre inkább szükségük van valakire, aki ezeket a feladatokat átvállalja tőlük. És ugyan kik lennének erre alkalmasabbak, mint az eddig is jól funkcionáló folyóirat-előfizetési ügynökségek.

Így tehát közülük egyre többen fejlesztik ki és ajánlják „egylépcsős” szolgáltatásaikat. Ezek jócskán megkönnyítik a könyvtárak és más előfizetők dolgát, mivel biztosítják, hogy a felhasználók a lehető legegyszerűbben férjenek hozzá különböző kiadók számos elektronikus kiadványához, a keresőrendszerekhez, egyszerűsítik a jelszóhasználatot, és felkínálják a folyamatban levő ügyek menetéről az e-mail-en történő tájékoztatás lehetőségét is.

A legnagyobb ügynökségek, mint a Blackwell, a Swets, a Dawson és az Ebsco kifejlesztették az Electronic Journal Navigator-t, a SwetsNet-et, az Information Questet és az Ebscohost-ot, melyek révén egy keresőfelületen érhető el azon folyóiratok teljes szövege, melyek kiadóival már sikerült szerződést kötniük. Ma mindössze néhány száz ilyen folyóirat van, de ez a lehetőség a folyóiratok számának növekedésével egyre jelentősebb lesz a könyvtárak szempontjából. A másodfokú információs adatbázisokhoz való jövőbeli hozzáférés pedig lehetővé teszi majd, hogy a felhasználó azonnal elérhesse az ezekben történő keresések eredményeként kapott elektronikus folyóiratokat. Sőt, megvalósulhat a folyóiratcikkek közvetlen összekapcsolása a rájuk vonatkozó hivatkozásokkal.

A folyóiratok elektronikus változatának előfizetése átlag 10-15%-kal növeli az árat. Számos változata létezik az előfizetésnek, mint például az egyedi, a többfelhasználós, az intézményekre, sőt konzorciumokra kiterjedő. További lehetőség az egyszeri használat utáni fizetés (pay per view), mely az egye-

di cikkekhez való hozzáférést biztosítja. Mindezek kezelésében szintén hatékonyan működhetnek közre az előfizetési ügynökségek.

(Fazokas Eszter)

99/211

VILLALÓN PANZANO, J. - AGUILLO CANO, I.F.:
Revistas electrónicas en Ciencias Sociales y
Humanidades = Rev.Esp.Doc.Cient. 21.vol. 1998.
3.no. 303-316.p. Bibliogr. 11 tétel.

Res. angol nyelven

Elektronikus folyóiratok a humán- és társadalom- tudományok területén

*Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóiratkiadás;
Szakirodalom -társadalomtudományi; Számítógép-
hálózat*

A társadalom- és humántudományi területek Interneten publikált folyóiratait tekintették át 250 címből álló nemzetközi, és 50 címet tartalmazó spanyol minta alapján. Az eredmények első szembeötlő ténye az angolszász világ, s különösen az USA túlsúlya, hiszen a nemzetközi minta 71%-át ott jelentetik meg. Az USA vezető szerepét az intenzív kiadói tevékenység hagyománya és az Internet amerikai eredete egyaránt magyarázza. Éppígy tetten érhető az angol nyelv univerzális idiómaként való használata a tudományos és akadémiai környezetben, hiszen a nemzetközi mintában a publikációk 97,5%-ban angol nyelvűek, és még a spanyol mintában is 24%-os az angol nyelv jelenléte. (A maradékon a spanyol mintában a katalán, francia, német és olasz, a nemzetköziben a katalánt kivéve ugyanezek osztoznak.)

A tudományterületeket tekintve kiemelkedő első helyen állnak a művészeti és irodalmi elektronikus

folyóiratok (32% a spanyol, 27% a nemzetközi mintában), ezt a történelem (8% spanyol, 17% nemzetközi), illetve a pedagógia (13% a spanyol, 7,5% a nemzetközi mintában) követi. Egyetlen más szakterület sem ér el 10%-ot sem a spanyol, sem a nemzetközi mintát tekintve. Érdekességként említhető az antropológia, etika, politikai tudományok és a szociológia hiánya a spanyol mintában, valamint a nyelvészet magas és a földrajz igen magas aránya a spanyol mintában a nemzetközivel (8% a 3, illetve 1%-kal) szemben.

Mind a spanyol (76%), mind a nemzetközi (74%) mintában az egyetemek az elektronikus folyóiratok legfőbb közreadói, hiszen e téren a legtöbb kutatást is az egyetemeken végzik. A továbbiakban lényeges különbség, hogy a spanyol kiadói palettáról hiányoznak a tudományos egyesületek, így a magánkiadók a nemzetközi 9%-kal szemben 18%-ot képviselnek.

A spanyol elektronikus folyóiratok 62%-ának, a többiek 78%-ának van olyan szerkesztőbizottsága, amely a tartalom minőségének garanciáját jelenti. A spanyol kiadványok 44%-ának, a nemzetközi mintában 63%-nak van papír-változata is. (A különbség okai között a spanyol esetben a gazdasági nehézségek, az egyetemek kiadói tevékenysége mellől az azoktól elkülönült tudományos kiadók hiánya, illetve az egyetemi kutatócsoportok kicsi és elszigetelt volta szerepelhet.) A spanyol 56%-kal szemben nemzetközi szinten az elektronikus folyóiratok 77%-a tartalmaz teljes szöveget.

(Mohor Jenő)

99/212

HAMPSON, Andrew: Managing a digitisation project
= Man.Inf. 5.vol. 1998. 10.no. 25-26., 31-32.p.

A digitalizálási program megvalósítása

Digitalizálás; File-szervezés -gépi; Folyóirat; Gazdaságosság -könyvtárban; Munkaszervezés

A Birminghami Egyetem könyvtárában egy oktatósi és kutatási hibrid könyvtár modelljén dolgoznak. A Birmingham University Integrated Library Development and Electronic Resource (BUILDER) elnevezésű projekt helyben található és távolról elérhető, nyomtatott és elektronikus információforrások széles skálájának harmonikus integrációját tűzte ki célul Web-interfész alkalmazásával. A projekt fontos része a Midland History című nyomtatott tudományos folyóirat 1971-től kezdődő számainak digitalizálása, amelyhez 1998 májusában határozták meg a követendő stratégiát.

A digitalizálandó dokumentumokat írásban rögzített szempontok szerint kell kiválasztani. A kiválasztás során kulcsfontosságú annak eldöntése, hogy van-e elegendő igény az olvasók (használók) részéről az adott dokumentum digitalizálása iránt, hogy a digitalizálás költségei arányosak-e a dokumentum értékével, hogy biztonságosan és sikeresen digitalizálható-e a dokumentum, továbbá hogy megszerezhető-e a digitalizálásra a szerzői jogi tulajdonos engedélye. Ha ezek közül a kérdések közül bármelyikre „nem” a válasz, nem lesz megfelelő a digitalizálási projekt.

A dokumentumok előkészítése során meg kell fontolni, hogy biztosítható-e biztonságos kezelésük, meg kell-e bontani a könyvek (bekötött folyóiratok) kötését, milyen típusú, hőmérsékletű és fényerejű megvilágítást alkalmazhatunk és mennyi ideig. A kötés megbontása olcsóbb szkennelést és jobb képminőséget eredményez, mivel síkágys szkennert használhatunk lapadagolóval. Alternatívaként kínálkozik a mikrofilmre való fényképezés és annak digitalizálása, ami védi az eredetit, de drágább az előbbinél, és rontja a kép minőségét. Függetlenül a rögzített és fényforrással ellátott

fej feletti kamera használatával nem kell megbontanunk a kötést, de nem kapunk jó minőséget.

A Midland History digitalizálásakor egyes évfolyamok csak bekötött formában álltak rendelkezésre, így azokat csak 400 dpi feloldással tudták beszkenneelni, az anyagok többségéhez azonban síkágys szkennert használtak lapadagolóval, ami 600 dpi feloldást eredményezett. A munkát külső céggel végeztették. Az ilyen megoldás előnye, hogy gyorsan elkészül a munka, kedvező árak érhetőek el, sokféle berendezés áll a külső vállalkozó rendelkezésére, aki a berendezések amortizációját is viseli. Hátránya, hogy a digitalizált képek szerzői jogtulajdonosaként a megbízót kell megjelölni a szerződésben, s neki nincs ellenőrzése a berendezések felett.

Hasznosnak látszik két lépésben digitalizálni, tehát digitális mesterfájlokat létrehozni archív célokra, majd ezekből a hálózatra feltehető „másolatokat”, származék-fájlokat készíteni, amelyeknél esetleg kisebb feloldás is elegendő és tömöríthető is. A Midland History digitalizálásakor TIF (Tagged Image Forma) fájlformát választottak az archív fájlok számára, amelyekből a származék-fájlokkal együtt CD-re készítettek biztonsági másolatot. A képekhez teljes szöveges keresési lehetőséget is nyújtanak.

A mester- és származék-fájlok pontos nyilvántartására szolgáló könyvtár(directory) struktúrát lehetőleg már a szkennelés előtt meg kell tervezni.

A rendszerbe célszerű leíró metaadatokat is integrálni, amelyek adminisztratív információval is kiegészülhetnek.

(Koltay Tibor)

99/213

McKENNA, Brian: The coming of the electronic book = Online CD-ROM Rev. 22.vol. 1998. 5.no. 346-348.p.

Itt az elektronikus könyv – négy termék bemutatása

Az elektronikus könyvek lényegében átalakított laptop számítógépek, amelyekben azonban a legfontosabb a jól olvasható képernyő, nincsen bennük strapabíró processzor és mozgó alkatrészek. Az elektronikus könyvek új generációja a hálózatról veszi a szövegeket, amelyeket legalább 4000 oldal terjedelemben képes tárolni.

Egyik típusába, a RocketBookba az Internetről tölthetünk szövegeket. Nagysága egy papírkötésű könyv méreteivel egyezik meg és súlya mintegy fél kilogramm, a képernyője lényegében bármilyen szögből látható, könnyen olvasható, nagy a felbontása és háttérvilágítással látták el. Jobb- és balkezes használatra átállítható, és változtathatjuk a betűk nagyságát és típusát is. Keresőeszköz és elektronikus könyvjelző-funkció található benne. Újratölthető akkumulátorainak élettartama háttérvilágítással 20 óra, anélkül 45 óra. Várható ára 500 USD körül lesz.

A SoftBook mérete 28x22 cm, súlya 1,32 kg. A RocketBooktól eltérő legfontosabb tulajdonsága, hogy teljesen független lesz a személyi számítógépektől, a szövegeket bármely telefon dugaszoló aljzatából tudja átvenni. Akkumulátora 5 órai olvasást tesz lehetővé. Maximum 100 ezer oldal szöveget képes tárolni. Ára 299 USD lesz, ehhez járul még 9.95 USD havi előfizetés, amely tartalmazza a szoftver új verzióinak és az adatbázishoz való hozzáférésnek az árát.

E két modell mellett várható a RocketBookhoz hasonló Millenium Reader és a mintegy 1600 USD árú, két, háttérvilágítással ellátott, színes képernyővel büszkélkedő Every Book megjelenése.

(Koltay Tibor)

Lásd még 116, 142, 146, 154, 208, 217

Kommunikációs technikák

99/214

LEVY, Philippa - FOSTER, Allen: Communicating effectively in the networked organisation: using electronic mail in academic libraries = J.Doc. 54.vol. 1998. 5.no. 566-583.p.

Hatékony kommunikáció hálózatosított intézményben: az e-posta használata az angol egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus posta; Felmérés; Helyi gépi hálózat; Kommunikáció -személyzetén belül

A tanulmány a British Library által finanszírozott, az Egyesült Királyság felsőoktatási könyvtáraiban az elektronikus kommunikáció szerepéről 1995 és 1997 között végzett kutatás legfontosabb témáit ismerteti. A kutatás központjában az elektronikus posta (e-posta) intézményen belüli használata állt, tehát a munkatársaknak a közös munkához szükséges könyvtáron belüli elektronikus levelezése. A cikk bemutatja az e-posta használatának jelenlegi gyakorlatát a felsőoktatási könyvtárakban, majd a tapasztaltak és a szakirodalomból vett példák alapján számos, a tájékoztató szolgáltatokon belüli hatékony közösségi hálózat kifejlesztésével kapcsolatos kérdést tárgyal. A szerzők végső következtetése: a tanulmányban részt vevő könyvtárakban alkalmazott jó gyakorlat azt sugallja, hogy bár az e-posta

több lehetőséget nyújt a „társadalmi jelenlétre”, mint ahogy ez első pillanatban látszik, az elektronikus kommunikációnak inkább ki kell egészítenie, mintsem helyettesítenie a kommunikáció egyéb formáit. Fontos kérdés – bármilyen környezet-

ben – annak felismerése, hogyan aknázható ki a legjobban az elektronikus média.

(Autoref. alapján)

Lásd még 104

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 180

Automatizált könyvtári rendszerek teljesítménye funkcióik szerint a HORIZON, az INNOPAC és a VTLS összehasonlítása

Hatékonyaság; Integrált gépi rendszer; Munkafolyamat; Szoftverválasztás

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 123-124

A cikk három fő könyvtár-automatizálási rendszer (a HORIZON, az INNOPAC és a VTLS) adottságait és funkcionalitását összehasonlítva teljesítményadatokat közöl az egyes funkciókról. Az értékelést a forgalmazók adatai, valamint a világ különböző részein működő különböző típusú könyvtárak visszajelzései alapján végezték. Pontozásos rendszer alapján objektív kritériumokat állapítottak meg a rendszerek teljesítményének értékelésére hat fő funkció tekintetében: gyarapítás, katalogizálás, kölcsönzés, online olvasói katalógus, referenz és tájékoztató szolgálat, folyóiratkezelés. A funkciók szerinti teljesítményadatok várhatóan hasznosak lesznek az új rendszereket kereső könyvtárak számára, valamint azok számára is, amelyek már gépesítettek és jelenlegi rendszerüket javítani szeretnék. Ezenkívül a rendszerek adottságainak könyvtári kihasználtsági fokáról szóló adatok a forgalmazók érdeklődésére is számot tarthatnak.

(Autoref.)

Számítógépes könyvtári rendszerek

99/215

CHAUDHRY, \Abdus Sattar - ASHOOR, Saleh: Functional performance of automated systems: a comparative study of HORIZON, INNOPAC and VTLS = Program. 32.vol. 1998. 4.no. 391-402.p. Bibliogr. 15 tétel.